

R

Tussen de duisternis en het licht

Kartuizer-liturgie op cd

In de afgelopen jaren is de kloosterorde van de kartuizers behoorlijk in de schijnwerpers komen te staan. In september 2005 verscheen de film *Die grosse Stille* van Philip Gröning en enkele maanden later volgde het boek *An Infinity of Little Hours* van Nancy Klein Maguire. Met name de film zorgde voor veel media-aandacht en ook in het Nederlands taalgebied zijn vrij snel enkele boeken over de kartuizers verschenen (met name noemenswaardig is Tim Peeters' *Gods eenzame zwijgers*). De websites van enkele prominente kartuizerkloosters zijn opgepoetst en nu is er ook nog een dubbel-cd verschenen, met daarop het volledige nachtgebed zoals dat in La Grande Chartreuse, het 'hoofdkwartier' van de kartuizers, elke nacht tussen twaalf en drie klinkt. Terugkijkend is dit een opmerkelijke activiteit voor een orde die bestaat uit kluizenaars; je zou ze haast betichten van een ge-coördineerde PR-campagne.

Voor iemand die in de Middeleeuwen geïnteresseerd is, is deze hernieuwde zichtbaarheid echter ook interessant, omdat de kartuizer orde sinds haar oprichting in 1084 maar weinig veranderingen heeft doorgemaakt. Dit komt tot uitdrukking in de lijfspreuk *numquam reformata, quia numquam reformanda* (nimmer hervormd, omdat er nooit hervorming nodig was). Tegelijkertijd heeft zij zich als orde gedurende de geschiedenis slechts zelden in het daglicht van het openbare leven laten zien. Dat de kartuizers, die zich zo laten voorstaan op de continuïteit van hun traditie en de afscherming hiervan ten opzichte van de wereld, in deze afgelopen jaren zo zichtbaar zijn geworden, maakt nieuwsgierig: geeft dit ons misschien een glimp van de Middeleeuwen, hier en nu in de 21e eeuw?

De kartuizer orde biedt sinds haar stichting een georganiseerd kluizenaarsleven, in de vorm van een kleine gemeenschap. De kartuizer monnik brengt het grootste deel van zijn tijd volkomen alleen door, in een klein huisje (de kluis of cel) van twee verdiepingen en een tuin. De huisjes van de monniken zijn met een kloostergang aan elkaar verbonden, en via deze gang komen de kluizenaars drie keer per etmaal in de kerk samen: voor het nachtelijk gebed, de mis en de vespers, samen zo'n vier uur. De rest van de tijd brengt de monnik alleen in zijn kluis door. Hier wordt gebeden, gemediteerd, gestudeerd, gegeten, gewerkt en geslapen. Op zon- en feestdagen eet

TITEL
*L'office de la
nuit à la Grande
Chartreuse* (2 cd's)

UITVOERENDEN
Choeur des
Moines de La
Grande Chartreuse

ISBN
699-625-2

PRIJS
€21,99

men samen en worden alle getijden (op de complete ten na) samen in de kerk gebeden. Op maandag is er bovendien een gezamenlijke wandeling van enkele uren.

Kloppend hart in het leven van de kartuizers zijn de lange, gezamenlijke gebeden die in de duisternis van de nacht plaatsvinden: de metten en de lauden. Bij de kartuizers vindt dit nachtelijk gebed ook werkelijk midden in de nacht plaats. De monniken gaan tussen 19:00 en 20:00 naar bed, om dan weer om 23:30 op te staan. Na privégebed volgen dan de metten en lauden, tot ongeveer 02:30. Daarna kan men weer gaan slapen, tot 06:30. Dit slaap- en waakritme is het meest unieke aan het leven van de kartuizers, en deze cd maakt ons getuige van hoe zij die tijd midden in de nacht doorbrengen. Om te weten of deze opnamen ons ook laten horen hoe het kartuizer gezang in de Middeleeuwen klonk, is een korte blik op de geschiedenis van hun liturgie nuttig.

In het jaar 1142, bijna zestig jaar na de oprichting, werd de basis gelegd voor een uniforme liturgie bij de toenmalige kartuizerkloosters. Hierna werd de liturgie nog verder ontwikkeld (maar in de kern niet ingrijpend gewijzigd), waarna in 1259 een definitieve vastlegging van de vorm en structuur van de kartuizer liturgie volgde. Ruim driehonderd jaar zou deze onveranderd blijven. In de laatste decennia van de zestiende eeuw werd de liturgie echter aan een strenge redactie onderworpen. De lezingen in de metten werden ingekort, de misliturgie werd aangepast en er kwam een nieuwe Latijnse bijbeltekst in gebruik; in grote lijnen bleef de vorm van de liturgie echter hetzelfde.

Wat wél een grote verandering was, was het tijdstip van de nachtelijke gebeden: het bovengenoemde unieke tijdschema dateert namelijk ook van het einde van de zestiende eeuw. In eerste instantie volgden de kartuizers, zoals de overgrote meerderheid van kloosters in die tijd, de regel van Benedictus. De metten en lauden werden zo gepland dat de lauden zouden starten bij het krieken van de dag, zoals nu nog steeds het geval is in de meeste benedictijnerkloosters. In 1581 besloten de kartuizers echter tot een onderbreking van de nachtrust, zodat de metten en lauden kort na middernacht plaatsvonden.

Ook sinds 1581 zijn er af en toe wel kleine wijzigingen geweest in de liturgie, maar het element dat eigenlijk nooit is gewijzigd vormt ook meteen het hart van deze nachtgebeden en dus ook van deze cd: de gereciteerde psalmen. Sinds het begin van de twaalfde eeuw is de uitvoering hiervan vermoedelijk nauwelijks veranderd.

Zo kan het komen dat een karakterisering van Desiderius Erasmus aan het begin van de zestiende eeuw nog steeds doeltreffend en herkenbaar is. Erasmus omschrijft het opvallendste kenmerk van het kartuizer-gregoriaans: het lage tempo. Vooral de doxologie ('Gloria Patri ...') wordt uiterst langzaam gezongen, en dat is op deze cd ook goed te horen. Dit had ongetwijfeld te maken met de ingetogen spiritualiteit van de kartuizers. Wat muziek betreft is het volgende

citaat kenmerkend: 'Omdat een goede monnik eerder dient te treuren dan te zingen, moeten wij zo zingen dat de treurnis in ons hart leeft, en niet de vreugde van het zingen'. (*Statuta Antiqua, pars prima, cap. 39, 1.*)

In het licht van dit citaat, en omdat deze dubbel-cd in feite een historisch document is, moet de luisteraar zeker geen 'artistiek volwaardige' opname verwachten. Daarom is dit ook minder een cd-recensie dan een cd-toelichting geworden. Dat kan geen kwaad, want een minpunt van de cd is de matige documentatie. De gezongen Latijnse teksten zijn wel te vinden, maar alleen met een Franse en geen Engelse vertaling. De meeste teksten zijn natuurlijk wel in een bijbel te vinden (de tekstplaatsen worden gelukkig steeds genoemd), maar ingewikkelder teksten zoals hymnen en sommige lezingen zijn zeker niet zonder meer te begrijpen voor wie het Frans niet goed beheerst.

De aard van deze cd brengt derhalve een ongepolijst gregoriaans met zich mee, inclusief gekuch, gehoest en gestommel. Toch zijn er af en toe prachtige momenten en de bijzonder sterke, geconcentreerde sfeer is onvergelijkbaar. We mogen de kartuizers dankbaar zijn dat deze nachtelijke cd het daglicht mocht zien.

THOMAS OP DE COUL